

जबर्जस्ती बेपत्ता पारिनाट सवै व्यक्तिको बचाउ संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, २००६

जबर्जस्ती बेपत्ताबाट सवै व्यक्तिको बचाउ गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि महासभाको प्रस्ताव ६१/१७७ द्वारा २० डिसेम्बर २००६ मा जारी

प्रस्तावना

यस महासन्धिको राज्यपक्षहरू,

मानवअधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताहरूको विश्वव्यापी सम्मान र पालना प्रवर्द्धन गर्ने राज्यहरूको संयुक्त

राष्ट्रसङ्घको बडापत्रअन्तर्गतको दायित्वलाई विचार गर्दै,

मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रलाई आदर गर्दै,

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि र मानवअधिकार, मानवीय कानून र अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी कानूनको क्षेत्रका अन्य सान्दर्भिक अन्तर्राष्ट्रिय अध्यालेखहरूको पुनःस्मरण गर्दै,

संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाबाट यसको १९९२ डिसेम्बर १८ को प्रस्ताव ४७/१३३ द्वारा जारी जबर्जस्त बेपत्ताबाट सवै व्यक्तिको बचाउ गर्नेसम्बन्धी घोषणापत्रलाई पनि पुनःस्मरण गर्दै,

अपराध, र खास परिस्थितिमा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनद्वारा परिभाषित मानवता विरुद्धको अपराध, कायम हुने जबर्जस्त बेपत्ताको चरम गम्भीरताप्रति सचेत रहँदै,

जबर्जस्त बेपत्ताको रोकथाम र जबर्जस्त बेपत्ताको अपराधको अदण्डतालाई परास्त गर्न कृत-सङ्कल्पित भएर, कुनै पनि व्यक्तिको जबर्जस्त बेपत्ताको भागीदार बन्न नपर्ने अधिकार, पीडितहरूको न्याय तथा परिपूरणको अधिकारलाई ख्याल राख्दै,

जोसुकैको जबर्जस्त बेपत्ताको परिस्थिति, बेपत्ताकृत व्यक्तिको अवस्थाबारे सत्यता जान्न पाउने अधिकार र यसका खातिर जानकारी खोज्न, लिन र बाँड्ने स्वतन्त्रताको अधिकारको पक्कापक्की गर्दै,

निम्न धाराहरूमा सहमत छन् :

खण्ड १

धारा १

१. कसैलाई पनि जबर्जस्त बेपत्ताको भागीदार बनाइने छैन।

२. युद्धको अवस्था वा युद्धको त्रास, आन्तरिक राजनीतिक अस्थिरता वा अन्य सार्वजनिक सङ्कट जेसुकै भए पनि कुनै अपवादजनक परिस्थितिलाई जबर्जस्त बेपत्ताको पुष्ट्याइका रूपमा याचना गर्न सकिने छैन।

धारा २

यस महासन्धिको प्रयोजनका लागि “जबर्जस्त बेपत्ता भन्नाले प्रकारान्तर त्यस्तो व्यक्तिलाई कानूनको संरक्षणबाट बाहिर पार्ने गरी स्वतन्त्रताको हरण गरेको सकार्णमा नामन्जुरी वा बेपत्ता व्यक्तिको अवस्था वा अत्तोपत्तोको दपोट गर्ने हिसाबले राज्यका एजेन्टहरू वा राज्यको अख्तियारी, समर्थन वा सम्मतिसाथ काम गर्ने व्यक्तिको वा व्यक्तिको समूहहरूद्वारा गरिने पक्राउ, थुनछेक, अपहरण वा स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गर्ने अन्य स्वरूपलाई मानिनेछ।

धारा ३

राज्यको अख्तियारी, समर्थन वा सम्मति प्राप्त नगरेका व्यक्तिहरू वा व्यक्तिहरूका समूहहरूबाट गरिएका धारा २ मा परिभाषित कार्यहरूको अनुसन्धान गर्न र त्यसका लागि जिम्मेवार रहेकाहरूलाई न्यायसमक्ष ल्याउनका लागि हरेक राज्यपक्षले उपयुक्त उपायहरू अपनाउनेछन्।

धारा ४

हरेक राज्यपक्षले जबर्जस्त बेपत्तालाई आफ्नो फौजदारी कानूनमा अपराध कायम गर्ने कुरा निश्चित गर्नका लागि आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्।

धारा ५

जबर्जस्त बेपत्ताको व्यापक र सुनियोजित अभ्यास सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय कानूनले परिभाषा गरेअनुसार मानवता विरुद्धको अपराध हुन्छ र त्यस्तो सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा व्यवस्था भएअनुसारको परिणाम आकर्षित हुनेछ।

धारा ६

१. हरेक राज्यपक्षले फौजदारी रूपमा उत्तरदायी बनाउनका लागि आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्, कम्तीमा :

(क) जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने, पार्न आदेश दिने, पुनरावृत्ति गर्ने वा उक्साउने, बेपत्ता पार्न उद्योग गर्ने, मतियार रहने वा सहभागी हुने जुनसुकै व्यक्तिलाई,

(ख) तालुकवाला व्यक्तिलाई, जसले:

(१) आफ्नो प्रभावकारी अख्तियारी वा नियन्त्रणमा रहेका मातहतवालाले जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने अपराध गर्दै गरेको वा गर्न लागेको कुरा स्पष्ट सङ्केत गर्ने सूचना थाहा पाएको वा जानाजान अनादर गरेको थियो,

(२) जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने अपराधसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप उपरको प्रभावकारी उत्तरदायित्व र नियन्त्रणको अधिकार प्रयोग गरेको थियो, र

(३) आफ्नो अख्तियारभित्र जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कार्यको रोक्न वा वशमा लिन वा यस्तो कुराको अनुसन्धान र अभियोजनका लागि सक्षम अधिकारीहरू समक्ष प्रस्तुत गर्न सबै आवश्यक र उचित उपायहरू नअपनाएको,

(ग) माथिल्लो उप-अनुच्छेद (ख) सैनिक समादेशक वा सैनिक समादेशकसरह काम गर्ने कुनै व्यक्तिलाई लागू हुने सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतको उत्तरदायित्वका उच्च मापदण्डहरूसँग पूर्वाग्रहरहित छ।

२. कुनै पनि गैरसैनिक, सैनिक वा अन्य सार्वजनिक अधिकारीको आदेश वा निर्देशन जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरको औचित्य पुष्टिका निमित्त याचन हुन सक्नेछैन।

धारा ७

१. हरेक राज्यपक्षले जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरलाई यसको चरम गम्भीरतालाई ख्याल राख्ने हिसाबको उपयुक्त सजायहरूद्वारा दण्डनीय बनाउनेछन्।

२. हरेक राज्यपक्षले व्यवस्थित गर्न सक्नेछन् :

(क) शमनकारी परिस्थिति, खासगरी बेपत्ता पारिएको व्यक्तिलाई जीवितै अगाडि ल्याउन वा जबर्जस्ती बेपत्ताको घटनाबारे स्पष्ट पार्न सम्भव बनाएको वा जबर्जस्त बेपत्ताका कसूरदार (पीडक) पहिचान गर्नमा प्रभावकारी तरिकाले सहयोग गर्ने पार्ने, पार्न आदेश दिने, पुनरावृत्ति गर्ने वा बहकाउने, बेपत्ता पार्न उद्योग गर्ने, मतियार रहने वा सहभागी हुने व्यक्तिका निमित्त,

(ख) अन्य फौजदारी कार्यविधिसित पूर्वाग्रहयुक्त नहुने गरी, उत्तेजक परिस्थिति, खासगरी बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको मृत्यु वा गर्भवती महिला, नाबालक, अक्षमतायुक्त व्यक्ति वा अन्य खास किसिमका निम्छरा व्यक्तिहरूको जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कार्य गरिएको कुरामा।

धारा ८

धारा ५ प्रति पूर्वाग्रह नराखी,

- जबर्जस्त बेपत्ताका सम्बन्धमा हदम्यादको कानुनी व्यवस्था राख्ने राज्यपक्षले फौजदारी कारवाहीको हदम्याद:
 - लामो र यस कसूरको चरम गम्भीरतासँग समानुपातिक हुने गरी,
 - अटुट प्रकृतिलाई ख्याल राखी जबर्जस्त बेपत्ताको कसूर पूरा भएको क्षणबाट प्रारम्भ हुने गरी निश्चित पार्नका लागि आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्।
- हरेक राज्यपक्षले जबर्जस्त बेपत्ताका पीडितहरूको हदम्यादभित्र प्रभावकारी उपचारका अधिकार प्रत्याभूत गर्नेछन्।

धारा ९

- हरेक राज्यपक्षहरूले जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरउपर क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने तिनको सक्षमता स्थापना गर्नमा आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन् :
 - आफ्नो क्षेत्राधिकारको कुनै भू-भाग वा सो राज्यमा दर्ता भएको पानीजहाज वा हवाईजहाजमा यस्तो कसूर गरिएमा,
 - आरोपित कसूरदार आफ्नो नागरिक भएमा,
 - बेपत्ता पारिएको व्यक्ति आफ्नो नागरिक भएको र राज्यपक्षले उपयुक्त ठानेमा।
- राज्यपक्षहरूले यसैगरी, अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वअनुसार निजलाई अर्को राज्यमा सुपुर्द वा समर्पित गरेमा वा क्षेत्राधिकारको मान्यताप्राप्त अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी न्यायाधिकरणसमक्ष निजलाई समर्पित गरिएमा बाहेक, आरोपित कसूरदार आफ्नो क्षेत्राधिकारको भू-भागमा रहेको अवस्थामा आवश्यकता अनुसार जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरउपर क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने आफ्नो सक्षमता स्थापित गर्न सक्नेछन्।
- यो महासन्धिले राष्ट्रिय कानूनअनुसार प्रचलित अन्य अतिरिक्त फौजदारी क्षेत्राधिकारलाई बाहेक गर्दैन।

धारा १०

- आफूलाई प्राप्त जानकारीको जाँचबुझपछि सन्तुष्ट भई परिस्थितिले आवश्यक भएमा, आफ्नो भू-भागमा जबर्जस्त बेपत्ताको कसूर गरेको आशङ्का गरिएको व्यक्ति रहेमा जुनसुकै राज्यपक्षले निजलाई हिरासतमा लिने वा निजको उपस्थिति निश्चित गर्न आवश्यक हुने अन्य कानुनी उपाय अपनाउनेछ। हिरासत र अन्य कानुनी उपाय सो राज्यपक्षको कानूनले व्यवस्था गरेअनुसार हुनेछ र फौजदारी, समर्पण वा सुपुर्दगीको कारवाहीमा सो व्यक्तिको उपस्थिति निश्चित पार्न आवश्यक समयका लागि मात्र कायम रहन सक्नेछ।
- अनुच्छेद १ मा उल्लेख भएअनुसारको उपाय अपनाउने राज्यले तथ्य स्थापित गर्नका लागि तत्कालै प्रारम्भिक छानबिन वा अनुसन्धान गर्नेछ। सो राज्यपक्षले आफूले क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्न चाहे-नचाहेको कुरा दर्साई, धारा ९ को अनुच्छेद १ मा उल्लिखित राज्यपक्षहरूलाई थुनछेक, थुनछेक गर्ने पर्ने परिस्थिति, र आफ्नो प्रारम्भिक छानबिन वा अनुसन्धानका प्राप्त तथ्यसमेत यस धाराको अनुच्छेद १ अनुसार अपनाएका उपायहरूको बारेमा जनाउ दिनेछ।
- अनुच्छेद १ अनुसार हिरासतमा रहेको कुनै पनि व्यक्तिले आफू नागरिक रहेको राज्यको निकटस्थ उपयुक्त प्रतिनिधिसँग, वा निज राज्यविहीन व्यक्ति भएमा निजले सामान्यतया बसोबास गरेको राज्यको प्रतिनिधिसँग तत्कालै कुराकानी गर्न सक्नेछ।

धारा ११

१. जबर्जस्त बेपत्ताको कसूर गरेको आरोपित व्यक्ति फेला परेको भू-भागको क्षेत्राधिकार रहेको राज्यले आफ्नो अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वअनुसार अर्को राज्यसमक्ष निजलाई सुपुर्दगी वा समर्पण नगरेमा वा क्षेत्राधिकारको मान्यताप्राप्त अन्तर्राष्ट्रिय न्यायाधिकरणसमक्ष निजलाई समर्पण नगरेमा अभियोजनको प्रयोजनका लागि सक्षम अधिकारीहरू समक्ष प्रस्तुत गर्नेछन्।
२. यी अधिकारीहरूले सो राज्यपक्षको कानूनअन्तर्गत गम्भीर प्रकृतिका साधारण अपराधको मामिलासह समान तरिकाले तिनको निर्णय गर्नेछन्। धारा ९ को अनुच्छेद २ मा उल्लिखित मामिलाहरूमा अनुसन्धान र सजाय निर्धारणका लागि चाहिने मापदण्ड कुनै पनि हालतमा धारा ९ को अनुच्छेद १ मा उल्लिखित मामिलाहरूमा लागू हुनेभन्दा कुनै पनि हिसाबले कमसल हुनेछैन।
३. जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरको सिलसिलामा कारवाहीमा ल्याइएको व्यक्तिलाई कारवाहीका सबै चरणमा स्वच्छ व्यवहारको प्रत्याभूति रहनेछ। जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरमा पुर्पक्षमा राखिएको जुनसुकै व्यक्तिले कानूनद्वारा स्थापित सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष अदालत वा न्यायाधिकरणसमक्ष स्वच्छ पुर्पक्षबाट लाभान्वित हुनेछ।

धारा १२

१. कुनै व्यक्तिलाई जबर्जस्त बेपत्ताको भागीदार बनाइएको आरोप लगाउने जुनसुकै व्यक्ति-विशेषलाई यस्तो आरोपको तत्काल र निष्पक्ष जाँचबुझ गर्ने, र आवश्यक भएमा अविलम्ब पूर्ण र निष्पक्ष अनुसन्धान गर्ने सक्षम अधिकारीहरू समक्ष त्यसका तथ्यहरूको प्रतिवेदन गर्ने अधिकार रहने कुरा हरेक राज्यपक्षले सुनिश्चित गर्नेछ। आवश्यकता भएअनुसार उजुरकर्ता, साक्षी, बेपत्ता व्यक्तिका नातेदारहरू र तिनको प्रतिरक्षा सल्लाहकार साथ-साथै अनुसन्धानमा सहभागी रहने व्यक्तिहरूलाई उजुर वा कुनै प्रमाण दिएको परिणामस्वरूपका सबै दुर्व्यवहार र त्रासहरू विरुद्ध संरक्षण गर्ने उचित पाइला चालिनेछन्।
२. कुनै व्यक्तिलाई जबर्जस्त बेपत्ता बनाइएको विश्वास गर्नुपर्ने मनासिब आधार भएमा यस धाराको अनुच्छेद १ मा उल्लिखित अधिकारीहरूले औपचारिक रूपमा कुनै उजुर नै नपरेको भए पनि अनुसन्धान अघि बढाउनेछन्।
३. हरेक राज्यपक्षले यो धाराको अनुच्छेद १ मा उल्लिखित अधिकारीहरूलाई :
 - (क) तिनको अनुसन्धानसँग सान्दर्भिक अभिलेखीकरण र अन्य जानकारीको पहुँचलगायत प्रभावकारी अनुसन्धान गर्नका लागि आवश्यक अधिकार तथा स्रोत-साधन हुने,
 - (ख) बेपत्ता पारिएको व्यक्ति रहेको विश्वास गर्ने मनासिब आधार भएको थुन्छेकको कुनै स्थान वा अन्य स्थानमा आवश्यक भए तत् विषयको रोहमा न्यायिक अधिकारीको पूर्व अख्तियारीसाथ पहुँच हुने, कुरा सुनिश्चित पार्नेछन्।
४. अनुसन्धानको कार्यलाई बाधा गर्ने कार्यलाई रोक्ने र दण्डित गर्नका लागि हरेक राज्यपक्षले आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्। तिनले खासगरी जबर्जस्त बेपत्ताको कसूर गरेको आशङ्का गरिएका व्यक्तिहरू दाबी वा उजुरकर्ता, साक्षी, गायब पारिएको व्यक्तिका नातेदारहरू वा तिनका प्रतिरक्षा सल्लाहकार वा अनुसन्धानमा सहभागी व्यक्तिहरूमा लक्षित त्रास वा प्रतिशोधका माध्यमबाट अनुसन्धानको प्रगतिलाई प्रभावित पार्ने हैसियतमा छैनन् भन्ने कुरा निश्चित पार्नेछन्।

धारा १३

१. राज्यपक्षहरू बीचको सुपुर्दगीको प्रयोजनका लागि जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरलाई राजनीतिक कसूर वा राजनीतिक कसूरसँग सम्बद्ध कसूर वा राजनीतिक आशयबाट प्रेरित कसूर मानिनेछैन। यसैगरी यस्तो कसूरमा आधारित सुपुर्दगीको मागलाई यिनै आधारहरूबाट मात्र अस्वीकार गर्न सकिनेछैन।
२. जबर्जस्त बेपत्ताको कसूर यो महासन्धि लागू हुनुभन्दा अगाडि राज्यपक्षहरू बीच रहेका कुनै पनि सुपुर्दगी सन्धिमा सुपुर्दगीयोग्य कसूरका रूपमा समावेश रहेको मानिनेछ।
३. राज्यपक्षहरूले तिनीहरूबीच पछि सम्पन्न हुने सुपुर्दगी सन्धिमा जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरलाई सुपुर्दगीयोग्य कसूरका रूपमा समावेश गर्नेछन्।

४. सन्धिको अस्तित्वमै सुपुर्दगीलाई शर्तमूलक बनाउने कुनै राज्यपक्षले सोसँग सुपुर्दगी सन्धि नभएको अर्को राज्यपक्षले सुपुर्दगीका लागि अनुरोध गरेमा जबरजस्त बेपत्ताको कसूरको हकमा यो महासन्धिलाई सुपुर्दगीको आवश्यक कानुनी आधारका रूपमा विचार गर्न सक्नेछ।
५. सन्धिको अस्तित्वमै सुपुर्दगीलाई शर्तमूलक नबनाउने राज्यपक्षहरूले जबरजस्त बेपत्ताको कसूरलाई उनीहरूका बीचमा सुपुर्दगीयोग्य कसूरको रूपमा मान्यता दिनेछन्।
६. सुपुर्दगी, सबै मामिलामा, खासगरी सुपुर्दगीका लागि न्यूनतम सजायको खाँचो र अनुरोध गरिएको राज्यले सुपुर्दगी इन्कार गर्न सक्ने वा सोलाई खास शर्तको विषय बनाउने कुरा लगायतका अनुरोध गरिएको राज्यको कानूनद्वारा व्यवस्था गरिएका शर्तको विषय बनाइएको कुरा वा लागू हुने सुपुर्दगी सन्धिहरूका आधारमा हुनेछ।
७. सुपुर्दगीका लागि गरिएको अनुरोध सो व्यक्तिको लिङ्ग, जाति, धर्म, राष्ट्रियता, जातीय उत्पत्ति, राजनीतिक मत वा खास सामाजिक समूहको सदस्यताका आधारमा निजलाई अभियोजन वा सजाय गराउने प्रयोजनका लागि वा अनुरोधको परिपूर्तिले सो व्यक्तिउपर यीमध्ये कुनै कारणले क्षति पुऱ्याउने कुराका लागि भएको विश्वास गर्नुपर्ने पर्याप्त आधार अनुरोध गरिएको राज्यसँग हुँदा पनि सुपुर्दगी गर्ने दायित्व रहने अर्थमा यो महासन्धिको कुनै कुराको व्याख्या गरिनेछैन।

धारा १४

१. राज्यपक्षहरूले कारबाहीका लागि आवश्यक तिनका अधीनमा रहेका सबै प्रमाणको आपूर्तिलगायत जबरजस्त बेपत्ताको कसूरउपर गरिएका फौजदारी कारबाहीका सिलसिलामा पारस्परिक कानुनी सहायताका सर्वोत्तम उपाय एक-आपसमा उपलब्ध गराउनेछन्।
२. यस्तो पारस्परिक कानुनी सहायता अनुरोध गरिएको राज्यपक्षको राष्ट्रिय कानून वा खासगरी अनुरोध गरिएको राज्यले पारस्परिक कानुनी सहायता दिन इन्कार गर्न सक्ने आधारहरूका सम्बन्धका शर्तहरू वा शर्तको विषय बनाउन सक्ने कुरालगायतको पारस्परिक कानुनी सहायतासम्बन्धी लागू हुन सक्ने सन्धिहरू अनुसार हुनेछ।

धारा १५

राज्यपक्षहरूले जबरजस्त बेपत्ताका पीडितहरूलाई सहयोग गर्ने दृष्टिले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको खोजतलास गर्ने, रहे भएको ठाउँ ठम्याउने र छुटकारा गराउने, र मृत्यु भएको मामिलामा तिनको रहलपहल वा शेषहरू खोतल्ने, पहिचान गर्ने र फर्काउने कुरामा एक-अर्कामा सहयोग आदानप्रदान र पारस्परिक सहायताका सर्वोत्तम उपाय एक-आपसमा उपलब्ध गराउनेछन्।

धारा १६

१. जबरजस्त बेपत्ताको विषय बनाइसक्ने खतरा निजविरुद्ध रहेको विश्वास गर्नुपर्ने पर्याप्त आधार भएका अवस्थामा कुनै पनि राज्यले कुनै व्यक्तिलाई अर्को राज्यमा निष्कासन गर्ने, फिर्ता पठाउने, समर्पण वा सुपुर्द गर्नेछैनन्।
२. यस्तो आधारहरू भए-नभएको निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि, सक्षम अधिकारीहरूले, उपयुक्त भएसम्म, सम्बन्धित राज्यका मानव अधिकारको सघन, नगन वा व्यापक उल्लङ्घन वा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको गम्भीर उल्लङ्घनका स्थिर स्वरूपको उपस्थितिलगायत, सबै सान्दर्भिक विचारणीय विषयहरूलाई ध्यान दिनेछन्।

धारा १७

१. कसैलाई पनि गोप्य थुनामा राखिनेछैन।
२. स्वतन्त्रताको वञ्चनाका सन्दर्भमा राज्यपक्षका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वहरूप्रति पूर्वाग्रह नराखी, हरेक राज्यपक्षले आफ्ना विधायनमा:
 - (क) स्वतन्त्रताको वञ्चनाका आदेश दिने शर्तावस्थाहरू स्थापित गर्नेछन्,
 - (ख) स्वतन्त्रताको वञ्चनाको आदेश दिने अधिकारप्राप्त अधिकारीहरू तोक्नेछन्,

- (ग) स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गरिएको व्यक्तिलाई औपचारिक मान्यताप्राप्त र सुपरिवेक्षित स्वतन्त्रताको वञ्चना स्थानमा राखिने ग्यारेन्टी गर्नेछन्।
- (घ) स्वतन्त्रताबाट वञ्चित कुनै पनि व्यक्तिलाई निजको परिवार, सल्लाहकार वा निजले इच्छाएको अन्य कुनै व्यक्तिसँग कानूनद्वारा स्थापित शर्तावस्थामा रही भेटघाट तथा सञ्चार-सम्पर्क/कुराकानी गर्ने, वा, निज विदेशी भएमा लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअनुसार निजको कूटनीतिक अधिकारीहरू समक्ष सञ्चार-सम्पर्क गर्ने अधिकार हुने कुराको ग्यारेन्टी गर्नेछन्।
- (ङ) सक्षम र कानुनी अधिकारीहरू तथा निकायहरूलाई, आवश्यक भए न्यायिक अधिकारीको पूर्वअख्तियारीसहित, व्यक्तिहरूको स्वतन्त्रता वञ्चित गरिएको स्थानमा पहुँचको प्रत्याभूति गर्नेछन्।
- (च) स्वतन्त्रता वञ्चित गरिएको व्यक्ति वा, जबरजस्त बेपत्ता पारिएको आशङ्का गरिएको व्यक्तिका हकमा, यस्तो स्वतन्त्रता वञ्चित व्यक्ति स्वयम्ले यो अधिकारको प्रचलन गर्न नसक्ने हुनाले, स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिका नातेदारहरू, तिनका प्रतिनिधि वा तिनका सल्लाहकारजस्ता वैधानिक चासो रहेका जुनसुकै व्यक्तिले, सबै अवस्थामा, अदालतबाट स्वतन्त्रताको वञ्चनाको न्यायसङ्गतता उपर अविलम्ब निर्णय लिन र यस्तो स्वतन्त्रताको वञ्चना गैरकानुनी ठहरे व्यक्तिको छुटकाराको आदेशका लागि, अदालतसमक्ष कारवाही चलाउन पाउने हक प्रत्याभूति गर्नेछन्।
३. हरेक राज्यपक्षले स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिहरूको एक वा बढी औपचारिक अद्यावधिक पञ्जिका वा अभिलेखको सङ्ग्रह र व्यवस्था निश्चित पार्नेछन्, जुन यस प्रयोजनका लागि सम्बन्धित राज्यपक्षको कानून वा राज्यपक्ष पक्ष रहेको सान्दर्भिक अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी अध्यालेखद्वारा अख्तियारप्राप्त कुनै न्यायिक वा अन्य सक्षम अधिकारी वा निकायलाई, मागिएको अवस्थामा, यथाशीघ्र उपलब्ध गराइनेछ। त्यसमा रहने जानकारी न्यूनतम :
- (क) स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिको पहिचान,
- (ख) सो व्यक्तिलाई स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गरिएको मिति, समय र स्थान तथा सो व्यक्तिको स्वतन्त्रता वञ्चित गर्ने अधिकारीको पहिचान,
- (ग) स्वतन्त्रताको वञ्चनाको आदेश दिने अधिकारी र स्वतन्त्रता-वञ्चनाका आधारहरू,
- (घ) स्वतन्त्रताको वञ्चनाउपर सुपरिवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी रहेको अधिकारी,
- (ङ) स्वतन्त्रताको वञ्चनाको स्थान, स्वतन्त्रताको वञ्चनाको स्थानमा प्रवेश गराइएको मिति र समय र सो स्वतन्त्रता वञ्चनाको स्थानको जिम्मेवार अधिकारी,
- (च) स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिको स्वास्थ्यस्थिति-सम्बद्ध कुराहरू,
- (छ) स्वतन्त्रताको वञ्चनामै मृत्यु भएको अवस्थामा परिस्थिति, मृत्युको कारण र शवाशेषको गन्तव्य,
- (ज) छुटकारा वा थुनछेकको अन्य स्थानमा सरुवा गरिएको मिति र समय, गन्तव्य र सरुवा गर्ने जिम्मेवार अधिकारी समावेश रहनेछ।

धारा १८

१. धारा १९ र २० का अधीनमा रही हरेक राज्यले स्वतन्त्रताबाट वञ्चितका नातेदार, तिनका प्रतिनिधि वा सल्लाहकारजस्ता यो जानकारीप्रति वैधानिक सरोकार भएका व्यक्तिलाई कम्तीमा निम्नानुसारको सूचनाको पहुँचको प्रत्याभूति गर्नेछन्:
- (क) स्वतन्त्रताको वञ्चना गर्ने आदेश गर्ने अधिकारी,
- (ख) सो व्यक्तिको स्वतन्त्रता हरण गरिएको तथा स्वतन्त्रताको वञ्चनाको स्थानमा प्रवेश गराइएको मिति, समय र स्थान,
- (ग) स्वतन्त्रताको वञ्चनाउपर सुपरिवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी रहेको अधिकारी,
- (घ) स्वतन्त्रताको वञ्चनाको अर्को स्थानमा सरुवा गरिएको भए गन्तव्य र सरुवा गर्ने जिम्मेवार अधिकारीलगायतको स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिको अतोपत्तिको जानकारी,
- (ङ) छुटकारा गरिएको मिति, समय र स्थान,
- (च) स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिको स्वास्थ्यस्थिति-सम्बद्ध कुराहरू,
- (छ) स्वतन्त्रताको वञ्चनामै मृत्यु भएको अवस्थामा परिस्थिति, मृत्युको कारण र शवाशेषको गन्तव्य।

२. यस धाराको अनुच्छेद १ मा उल्लिखित व्यक्तिहरू साथ-साथै अनुसन्धानमा सहभागी व्यक्तिहरूलाई स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिको जानकारीको खोजतलास गरेको परिणामस्वरूपको कुनै पनि दुर्व्यवहार, डर-त्रास वा अनुशास्तिबाट बचाउनका लागि, आवश्यक भएका अवस्थामा उपयुक्त उपायहरू अपनाइनेछन्।

धारा १९

१. बेपत्ता भएको व्यक्तिको खोजतलासको ढाँचाभित्र सङ्कलित र/वा आदानप्रदान गरिएका चिकित्सा तथा आनुवांशिक तथ्य-तथ्याङ्कलगायत व्यक्तिगत विवरण बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको खोजतलासीबाहेक अन्य प्रयोजनका लागि प्रयोग गरिने वा उपलब्ध गराइनेछैन। जबर्जस्त बेपत्ताको कसूरसम्बन्धी फौजदारी कारबाही वा परिपूरण वा क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्नका लागि त्यस्तो जानकारी वा विवरणको प्रयोगमा यो कुराको पूर्वाग्रह रहनेछैन।
२. चिकित्सा तथा आनुवांशिक तथ्य-तथ्याङ्कलगायत व्यक्तिगत विवरणको सङ्कलन, प्रक्रियाकरण, प्रयोग वा भण्डारणले कुनै पनि व्यक्तिको मानवअधिकार, मौलिक स्वतन्त्रता वा मानव-मर्यादालाई दखल गर्ने वा दखल पार्ने गरी असर पुऱ्याउनेछैन।

धारा २०

१. कुनै पनि व्यक्ति कानूनको संरक्षणअन्तर्गत राखिएको र स्वतन्त्रताको वञ्चना न्यायिक नियन्त्रणको विषय रहेको अवस्थामा मात्र धारा १८ मा उल्लिखित सूचनाको अधिकार, कानूनले व्यवस्था गरेको र हँदै आवश्यक भएको अवस्थामा, र सो जानकारी/सूचनाको आदानप्रदानले सो व्यक्तिको व्यक्तिगत गोपनीयता वा सुरक्षालाई प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्ने, फौजदारी अनुसन्धानलाई व्यवधान गर्न सक्ने, वा कानूनबमोजिमको समान कारणका लागि, र लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय कानूनसङ्गत हुने गरी र यस महासन्धिको उद्देश्य अनुरूप, अपवादजनक आधारमा मात्र नियन्त्रित हुन सक्नेछ। धारा १८ मा उल्लिखित सूचनाको अधिकार उपर, धारा २ मा परिभाषित कार्य हुने गरी वा धारा १७ अनुच्छेद १ को उल्लङ्घन हुने गरी, कुनै पनि हालतमा रोकटोक वा नियन्त्रण हुनेछैन।
२. व्यक्तिको व्यक्तिगत स्वतन्त्रताको वञ्चनाको न्यायसङ्गतता विचार गर्ने कुराप्रति पूर्वाग्रह नराखी, राज्यपक्षहरूले धारा १८ अनुच्छेद १ मा उल्लिखित व्यक्तिहरूलाई धारा १८, अनुच्छेद १ मा उल्लिखित जानकारी अविलम्ब पाउने माध्यमका रूपमा चुस्त र प्रभावकारी न्यायिक उपचारको प्रत्याभूति गर्नेछन्। उपचारको यो अधिकार कुनै पनि स्थितिमा निलम्बित वा नियन्त्रित हुन सक्नेछैन।

धारा २१

स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिहरू तिनीहरू वास्तविक रूपमा मुक्त भएको विश्वसनीय आधिकारिक पुष्टियुक्त तरिकाबाट छुटकारा हुने कुरा सुनिश्चित पार्नका लागि हरेक राज्यपक्षले आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन्। हरेक राज्यपक्षले यस्ता व्यक्तिहरूको शारीरिक परिपूर्णता र राष्ट्रिय कानूनको अधीनमा रही यस्ता व्यक्तिहरूको कुनै दायित्वप्रति पूर्वाग्रह नराखी, छुटकाराका समयमा तिनका अधिकारहरूको भरपूर प्रयोग गर्ने तिनको सक्षमताको निश्चितता दिन पनि आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्।

धारा २२

धारा ६ प्रति पूर्वाग्रह नराखी, हरेक राज्यपक्षले देहायका कार्यको रोकथाम गर्न र अनुशास्ति लगाउनका लागि आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्:

- (क) धारा १७, अनुच्छेद २ (च), र धारा २०, अनुच्छेद २ मा उल्लिखित उपचारहरूलाई विलम्बित गर्ने वा व्यवधान गर्ने,
- (ख) कुनै पनि व्यक्तिको स्वतन्त्रताको वञ्चना अभिलेख नगर्ने, वा औपचारिक दर्ता गर्ने जिम्मेवारी रहेको कर्मचारीले सो सूचना गलत हो भन्ने जानेरै वा थाहा हुँदा-हुँदै त्यस्तो जानकारी अभिलेख गर्ने,
- (ग) व्यक्तिको स्वतन्त्रताको वञ्चनाको सूचना वा जानकारी दिन इन्कार गर्ने वा यस्तो सूचना वा जानकारी दिनुपर्ने कानूनी रीत पूरा भएको भए पनि गलत जानकारी वा सूचना दिने।

धारा २३

१. हरेक राज्यपक्षले कानुन कार्यान्वयन गर्ने अधिकारी, निजामती वा सैनिक, स्वास्थ्य अधिकारी, सार्वजनिक पदाधिकारी र हिरासत वा स्वतन्त्रताबाट वञ्चित व्यक्तिलाई हेर्ने वा व्यवहार गर्ने काममा सामेल हुन सक्ने अन्य व्यक्तिहरूको तालिममा यो महासन्धिको सम्बन्धित प्रावधानका बारेमा आवश्यक शिक्षा र जानकारी :
 - (क) जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कुरामा यस्ता पदाधिकारीहरूको संलग्नता रोक्न,
 - (ख) जबर्जस्त बेपत्ताको सम्बन्धमा रोकथाम र अनुसन्धानको महत्वलाई जोड दिन,
 - (ग) जबर्जस्त बेपत्ताका मामिलाहरूको समाधान गर्ने शीघ्र खाँचोलाई मान्यता दिलाउनका लागि समावेश गर्ने कुरा सुनिश्चित पार्नेछन्।
२. हरेक राज्यपक्षले जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कार्य गर्न अह्वाउने, अख्तियारी दिने वा प्रोत्साहित गर्ने आदेश वा निर्देशनको निषिद्धता सुनिश्चित पार्नेछन्। हरेक राज्यले यस्तो आदेश मान्न अस्वीकार गर्ने व्यक्तिलाई सजाय नहुने कुरा प्रत्याभूति गर्नेछन्।
३. हरेक राज्यपक्षले जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कार्य भएको वा योजना बनाएको विश्वास गर्नुपर्ने कारण रहे-भएका यस धाराको अनुच्छेद १ मा उल्लिखित व्यक्तिहरूले तिनका तालुकवालासमक्ष र आवश्यक भएमा, पुनरावलोकन वा उपचारको अधिकार रहेका उपयुक्त अधिकारीहरू वा निकायहरूमा प्रतिवेदन गर्ने कुरा निश्चित पार्नेका लागि आवश्यक उपायहरूको अवलम्बन गर्नेछन्।

धारा २४

१. यस महासन्धिको प्रयोजनका लागि "पीडित" भन्नाले बेपत्ता भएको व्यक्ति र जबर्जस्त बेपत्ताको प्रत्यक्ष परिणामस्वरूपको क्षतिबाट सताइएको जुनसुकै व्यक्ति-विशेष सम्झनुपर्छ।
२. हरेक पीडितलाई जबर्जस्त बेपत्ताको परिस्थितिका बारेमा सत्य, अनुसन्धानको प्रगति र नतिजा एवम् बेपत्ता व्यक्तिको लेखा थाहा पाउने अधिकार छ। यसबारेमा हरेक राज्यपक्षले उपयुक्त उपायहरू अपनाउनेछन्।
३. हरेक राज्यपक्षले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको खोजतलास, भएको स्थान ठम्याउने तथा मुक्त गर्नका लागि, र मृत्यु भएको घटनामा तिनको शवाशेष ठम्याउन, त्यसको सम्मान गर्न र फिर्ता गर्नका लागि उपयुक्त उपायहरू अपनाउनेछन्।
४. हरेक राज्यपक्षले आफ्नो कानुनी प्रणालीमा जबर्जस्त बेपत्ताका पीडितहरूलाई परिपूरण प्राप्त गर्ने तथा शीघ्र, स्वच्छ र पर्याप्त क्षतिपूर्ति पाउने अधिकारको सुनिश्चय गर्नेछन्।
५. यस धाराको अनुच्छेद ४ मा उल्लिखित परिपूरण प्राप्त गर्ने अधिकारले भौतिक र मानसिक क्षति एवम्, उपयुक्त भएसम्म, परिपूरणका अन्य स्वरूपहरूलाई समेट्छ, जस्तो कि :
 - (क) सम्पत्ति पुनःस्थापना,
 - (ख) पुनर्वास,
 - (ग) मर्यादा र ख्यातिको पुनःस्थापना लगायतको सन्तुष्टि,
 - (घ) पुनरावृत्ति नहुने प्रत्याभूतिहरू।
६. बेपत्ता व्यक्तिको अवस्था स्पष्ट नभएसम्म अनुसन्धान निरन्तर गर्ने दायित्वप्रति पूर्वाग्रह नराखी, हरेक राज्यपक्षले अवस्था स्पष्ट नभएको बेपत्ता व्यक्तिको कानुनी स्थितिबारेमा र तिनका नातेदारहरूको सामाजिक भलाइ, आर्थिक मामिला, पारिवारिक कानुन र सम्पत्तिको अधिकारका क्षेत्रमा उपयुक्त पाइला चाल्नेछन्।
७. हरेक राज्यपक्षले जबर्जस्त बेपत्ताको परिस्थिति र बेपत्ता व्यक्तिको अवस्था स्थापना गर्न प्रयास गर्ने तथा जबर्जस्त बेपत्ताका पीडितहरूलाई सहायता गर्ने कुरासँग सरोकार रहेका सङ्गठन तथा सङ्घ-संस्था स्वतन्त्रतापूर्वक गठन गर्ने र तिनमा भाग लिने अधिकारको प्रत्याभूति गर्नेछन्।

धारा २५

१. हरेक राज्यपक्षले आफ्नो फौजदारी कानुनअन्तर्गत निम्न कुराको रोकथाम र सजाय गर्न आवश्यक उपाय अपनाउनेछन् :

- (क) जबर्जस्त बेपत्ताको विषय बनाइएका बालबालिका, बाबु, आमा वा कानुनी संरक्षक जबर्जस्त बेपत्ताको विषय बनाइएका बालबालिका वा जबर्जस्त बेपत्ताको विषय बनाइएकी आमाबाट थुनामा रहेका बेला जन्माइएको बालबालिकाको अपराधपूर्ण निष्कासन,
- (ख) माथि उप-अनुच्छेद (क) मा उल्लिखित बालबालिकाको सही पहिचान प्रमाणित गर्ने अभिलेखहरूको मिथ्याकरण, दपोट वा विनाश,
२. हरेक राज्यपक्षले यो धाराको अनुच्छेद १ (क) मा उल्लिखित बालबालिकाको खोजतलास तथा पहिचान गर्न साथै कानुनी कार्यविधि र लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौताहरूअनुसार तिनलाई उत्पत्तिको परिवारमा फर्काउन आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन्।
 ३. राज्यपक्षहरूले अनुच्छेद १(क)मा उल्लिखित बालबालिकाको खोजतलास, पहिचान गराई र रहेको स्थान ठम्याउने कार्यमा एक-अर्कामा सघाउ पुऱ्याउनेछन्।
 ४. यस धाराको अनुच्छेद १ (क) मा उल्लिखित बालबालिकाको सर्वोत्तम हित, तिनको स्याहार-सम्भार वा राज्यको कानूनले मान्यता दिनुपर्ने तिनको नागरिकता, नाम र पारिवारिक सम्बन्धलगायत तिनको पहिचानको पुनर्बहाली प्राप्तिको अधिकारलाई ध्यानमा लिई, बालबालिकालाई दत्तक राख्ने वा अन्य स्वरूपमा स्थापन गर्ने प्रणाली मान्यता प्रदान गरेका राज्यपक्षहरूले यस्तो दत्तक वा स्थापनको कार्यविधिको पुनरावलोकन गर्ने र उपयुक्त भएमा, जबर्जस्त बेपत्ताबाट उत्पन्न कुनै पनि दत्तक-रखाइ वा स्थापन खारेज गर्ने कानुनी कार्यविधिलाई व्यवस्थित गर्नेछन्।
 ५. सबै मामिलामा, र, खासगरी यो धारासँग सम्बन्धित सबै कुरामा बालबालिकाको सर्वोत्तम हित प्रारम्भिक विचारणीय विषय हुने, र निजको आफ्नै दृष्टिकोण बनाउन सक्षम बालक वा बालिकालाई, निजले दिएको दृष्टिकोणउपर बालकको उमेर र परिपक्वताअनुसार तिनको भार मानिने गरी, त्यस्ता दृष्टिकोण वा विचारहरू स्वतन्त्रतापूर्वक व्यक्त गर्ने अधिकार हुनेछ।

खण्ड २

धारा २६

१. यस महासन्धिअन्तर्गत व्यवस्था गरिएका कार्यहरू सम्पन्न गर्नका लागि जबर्जस्त बेपत्तासम्बन्धी एक समिति (यसपछि 'समिति भनिएको) को स्थापना गरिनेछ। सो समितिमा उच्च नैतिक चरित्र र मानवअधिकारका क्षेत्रमा ख्यातिप्राप्त दस जना विशेषज्ञ रहनेछन्, जसले व्यक्तिगतरूपमा कार्य गर्नेछन् एवम् स्वतन्त्र र निष्पक्ष रहनेछन्। समितिका सदस्यहरू समतामूलक भौगोलिक वितरणका आधारमा राज्यपक्षबाट चुनिनेछन्। सम्बन्धित कानुनी अनुभव र सन्तुलित लैङ्गिक प्रतिनिधित्वलाई समितिको कामको संलग्नतामा आवश्यक ध्यान दिइनेछ।
२. समितिका सदस्यहरू राज्यपक्षले मनोनित गरेका आफ्ना नागरिकहरूमध्ये गोप्य मतदानद्वारा संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवद्वारा सोही प्रयोजनका लागि बोलाइएको राज्यपक्षहरूको द्वैवार्षिक बैठकबाट चुनिनेछन्। राज्यपक्षहरूको सम्पूर्ण सङ्ख्याको दुई-तिहाइ सदस्य गणपूरक रहने बैठकमा उपस्थित भई मतदान गरेका राज्यपक्षका प्रतिनिधिहरूको पूर्ण बहुमत पाई सबैभन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरू निर्वाचित हुनेछन्।
३. सुरुको निर्वाचन यो महासन्धि लागू भएको मितिको ६ महिनाभन्दा ढिलो गरिनेछैन। प्रत्येक निर्वाचनको मितिभन्दा चार महिनाअगावै संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले राज्यपक्षहरूलाई तीन महिनाभित्र मनोनयन दाखिला गर्न आमन्त्रण गर्दै पत्र पठाउनेछन्। महासचिवले यस प्रक्रिया अनुरूप मनोनयन गरिएका सबै व्यक्तिहरूको वर्णानुक्रम- सूची तयार गर्नेछन् र मनोनयन गर्ने राष्ट्रहरूको नाम उल्लेख गर्दै त्यस्तो सूची सबै राज्यपक्षहरूलाई उपलब्ध गराउनेछन्।
४. समितिका सदस्यहरू चार वर्षका लागि निर्वाचित हुनेछन् जो अर्को एक पटकका लागि पुनः निर्वाचनयोग्य मानिनेछन्। तथापि, पहिलो निर्वाचनमा निर्वाचित पाँचजना सदस्यहरूको समयवाधि दुई वर्ष पुगेपछि अन्त्य हुनेछ, पहिलो निर्वाचन सकिएलगत्तै ती पाँचजना सदस्यको नाम यस धाराको अनुच्छेद-२ ले निर्देश गरेबमोजिम बैठकको अध्यक्षले छान्नेछन्।
५. समितिको कुनै सदस्यको मृत्यु भएमा, उसले राजीनामा दिएमा वा अन्य कुनै कारणले आफ्नो कर्तव्य पूरा गर्न असमर्थ भएमा यस धाराको अनुच्छेद- १ ले निर्धारण गरेको प्रक्रियाको आधारमा जुन राज्यपक्षले

उसलाई मनोनीत गरेको हो सो राज्यपक्षले आफ्ना नागरिकहरू मध्येबाट अर्को सदस्यलाई उक्त पदमा नियुक्त गर्नेछ र सो नियुक्तिलाई राज्यपक्षहरूको बहुमतले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ। संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले प्रस्तावित नियुक्तिको सूचना गरेको छ हप्ताभित्र आधा वा सोभन्दा बढी राज्यपक्षहरूले नकारात्मक प्रतिक्रिया व्यक्त नगरेमा मात्र त्यस्तो नियुक्तिले अनुमोदन प्राप्त गरेको मानिनेछ।

६. समितिले कार्यविधि नियमित गर्ने आफ्नै नियमावली बनाउनेछ।
७. संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले समितिको कार्यप्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि समितिलाई आवश्यक साधन, सुविधा र कर्मचारी प्रदान गर्नेछन्। समितिको प्रारम्भिक बैठकको अध्यक्षता संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले गर्नेछन्।
८. समितिका सदस्यहरूलाई राष्ट्रसङ्घीय काम-कारवाहीका सिलसिलामा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको विशेषाधिकार एवम् छुटकारासम्बन्धी महासन्धिसँग सम्बद्ध भागले प्रदान गरेको सुविधा, विशेषाधिकार एवम् उन्मुक्ति प्रदान गरिनेछ।
९. प्रत्येक राज्यपक्षले आफूले स्वीकार गरेको समितिको कार्यहरूको हदसम्म समितिलाई सहयोग र सदस्यहरूलाई उनीहरूको आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गर्नमा सहायता गर्नेछन्।

धारा २७

यो महासन्धि लागू भएको कम्तीमा चार वर्षदेखि र बढीमा छ वर्षभित्र समितिका कार्यहरूको मूल्याङ्कन गर्न र धारा ४४ को अनुच्छेद- २ को प्रक्रिया अनुरूप, कुनै पनि सम्भावनालाई अस्वीकार नगर्दै, धारा २८-३६ सम्मले परिभाषित गरेका कार्य अनुरूप यस महासन्धिको अनुगमन गर्ने कार्य कुनै अर्को अङ्कलाई हस्तान्तरण गर्न उपयुक्त छ वा छैन भन्ने निर्णय गर्नका लागि राज्यपक्षहरूको एक सम्मेलन आयोजना हुनेछ।

धारा २८

१. यस महासन्धिले प्रदान गरेका कार्यक्षमताका आधारमा समितिले सम्बद्ध निकायहरू, कार्यालयहरू, राष्ट्रसङ्घका विशेषीकृत नियोगहरू र कोषलाई सहयोग गर्नुका साथै अन्तर्राष्ट्रिय कानूनले स्थापना गरेका सन्धि-सम्झौताद्वारा स्थापित अङ्गहरू, संयुक्त राष्ट्रसङ्घका विशेष प्रक्रियाहरू, सम्बद्ध क्षेत्रीय, अन्तर-सरकारी सङ्गठन एवम् अङ्गहरूका साथै जवर्जस्त वेपत्ता गर्ने कार्यका विरुद्ध व्यक्तिहरूको सुरक्षामा कार्य गरिरहेका सम्बद्ध राष्ट्रिय संस्थाहरू, निकायहरू र कार्यालयहरूलाई पनि सहयोग गर्नेछ।
२. आफूलाई प्राप्त जिम्मेवारी पूरा गर्ने क्रममा समितिले सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानूनद्वारा स्थापित अङ्गहरू, खासगरी नागरिक एवम् राजनैतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्धद्वारा स्थापित मानवअधिकार समितिसँग, तिनीहरूको अवलोकन र सिफारिसहरूको नियमितता सुनिश्चित गर्न परामर्श गर्नेछ।

धारा २९

१. प्रत्येक राज्यपक्षले आफ्नो लागि यो महासन्धि लागू भएको दुई वर्षभित्र यस महासन्धि अन्तर्गतका दायित्वहरूलाई प्रभावकारी बनाउन अवलम्बन गरिएका उपायसम्बन्धी प्रतिवेदन संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवमार्फत् समितिलाई बुझाउनेछ।
२. संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले सो प्रतिवेदन सम्पूर्ण राज्यपक्षहरूलाई उपलब्ध गराउनेछन्।
३. प्रत्येक प्रतिवेदनलाई समितिले विचार गर्नेछ र उपयुक्त ठानेको टिप्पणी, समीक्षा र सुझाव प्रस्तुत गर्नेछ। उक्त टिप्पणी, समीक्षा र सुझावलाई सम्बद्ध राज्यपक्षसमक्ष राखिनेछ र त्यसको उत्तर उनीहरूले आफ्नै तदारुकतामा वा समितिको अनुरोधमा प्रदान गर्नेछन्।
४. यस महासन्धिको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा थप सूचना प्रदान गर्न समितिले राज्यपक्षहरूलाई अनुरोध गर्न सक्नेछ।

धारा ३०

१. बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको खोजतलास गरियोस् वा पत्ता लगाइयोस् भन्ने अनुरोध बेपत्ता भएको व्यक्तिको नातेदार वा तिनका कानुनी प्रतिनिधि, वकिल वा तिनले अख्तियार गरेको कुनै पनि व्यक्ति र वैधानिक सरोकार राख्ने जुनसुकै व्यक्तिले समितिसमक्ष जरुरी सवालका रूपमा प्रस्तुत गर्न सक्नेछ।
२. यस धाराको अनुच्छेद- १ अनुसार तत्काल कारवाही प्रक्रिया अगाडि बढाउन प्रस्तुत गरिएको अनुरोधलाई समितिले :
 - क) स्पष्टरूपमा तथ्यहीन छैन भन्ने ठानेमा,
 - ख) त्यस्तो अनुरोध दायर गर्न सक्ने अधिकारको उल्लङ्घन नहुने भएमा,
 - ग) सम्बन्धित राज्यपक्षका आधिकारिक निकाय, उदाहरणका लागि अधिकारप्राप्त अनुसन्धान निकायमा छानबिनका लागि जान सक्ने सम्भाव्यता रहेको अवस्थामा त्यस्ता निकायमा समयमै अनुरोध प्रस्तुत गरिएको पाइएमा,
 - घ) यस महासन्धिको प्रावधानहरूसँग बेमेल हुने नभएमा, र
 - ङ) अन्तर्राष्ट्रिय वा सोही प्रकृतिको प्रक्रिया अन्तर्गत अन्य कुनै जाँचबुझद्वारा सो घटनाको जाँच भइरहेको नभएमा,
 - च) समितिले आफूले तोकेको समयभित्र बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको खोजीका विषयमा आफूलाई जानकारी प्रदान गर्न सम्बन्धित राज्यपक्षलाई अनुरोध गर्नेछ।
३. सम्बन्धित राज्यपक्षले यस धाराको अनुच्छेद २ अनुसार प्रदान गरेको सूचनालाई ध्यानमा राखी समितिले सम्बन्धित राज्यपक्षलाई बेपत्ता पारिएको व्यक्तिलाई यस महासन्धिअनुसार राख्न र सुरक्षा दिन, त्यसका लागि अन्तरकालीन लगायत अन्य सबै आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्न र स्थितिको गम्भीरतालाई ध्यानमा राखी अवलम्बन गरिएका उपायहरूको बारेमा तोकिएको समयभित्र समितिलाई सूचना दिन सिफारिस गर्न सक्नेछ। बेपत्ता पारिएको व्यक्तिलाई खोज्न तत्काल कारवाही अगाडि बढाउन समितिसमक्ष अनुरोध गर्ने व्यक्तिलाई समितिले आफूले राज्यलाई दिएका सुझावहरू र राज्यपक्षले आफूलाई उपलब्ध गराएको सूचनाको जानकारी उपलब्ध हुनासाथ प्रदान गर्नेछ।
४. बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको अवस्थाबारे पत्ता नलागेसम्म समितिले राज्यपक्षसँग कार्य गर्ने आफ्नो प्रयत्नलाई निरन्तरता दिनेछ र सम्बन्धित अनुरोधकर्तालाई लगाताररूपमा सूचित गर्नेछ।

धारा ३१

१. कुनै राज्यपक्षले यस महासन्धिको अनुमोदनका बखत वा सोपश्चात्को कुनै पनि बखत राज्यले गरेको कानुन उल्लङ्घनको घटनामा उक्त घटनाको शिकार भएको दावी गर्ने व्यक्ति वा उसका तर्फबाट अन्य कुनै व्यक्तिसँग पत्राचार गर्ने र उसबाट जानकारी लिने क्षेत्राधिकारका सम्बन्धमा समिति समर्थ रहेको घोषणा गर्न सक्नेछ। यस्तो घोषणा नगर्ने कुनै पनि राज्यपक्षका घटनाका सम्बन्धमा यस समितिले सञ्चार-सम्पर्क गर्ने वा घटनाको छानबिन गर्नेछैन।
२. निम्न अवस्थामा समितिले सञ्चार-सम्पर्क ग्रहण गर्नेछैन :
 - क) उक्त सञ्चार-सम्पर्क अज्ञात भएमा,
 - ख) सो सञ्चार-सम्पर्कबाट सञ्चार-सम्पर्क गर्न पाउने अधिकारको उल्लङ्घन भएमा वा उक्त सञ्चारण यस महासन्धिको प्रावधानसँग मेल खाने नभएमा,
 - ग) सोही घटनाको जाँच अन्तर्राष्ट्रिय जाँचबुझ वा अन्य कुनै सोही प्रकृतिको प्रक्रियाअन्तर्गत भइरहेको भएमा, वा
 - घ) सबै उपलब्ध राष्ट्रिय उपचार व्यवस्था पूर्णतया समाप्त भइसकेका छैनन्। उपचार अवलम्बन कार्य बिनाकारण लम्ब्याइएको अवस्थामा यो नियम लागू हुने छैन।
३. समितिले सो सञ्चार-सम्पर्क यस धाराको अनुच्छेद-२ मा उल्लेखित व्यवस्थाहरूसँग मेल खाने देखेमा, समितिले तोकेको समयवाधिभित्र आफ्नो राय, टिप्पणी पठाउन अनुरोध गर्दै सम्बन्धित राज्यपक्षलाई सञ्चार-सम्पर्क गर्नेछ।
४. सञ्चार-सम्पर्क प्राप्त भएपछिको र सो सञ्चार-सम्पर्कमाथि कुनै निर्णयमा पुगनुभन्दा अघिको कुनै पनि समयमा समितिले सम्बन्धित राज्यपक्षलाई आरोपित उल्लङ्घनका पीडितहरूलाई सम्भाव्य अपूरणीय क्षति हुनबाट रोक्न आवश्यक अन्तरिम उपायहरू अवलम्बन गर्न अनुरोध गर्न सक्नेछ। समितिले यस्तो

स्वविवेकाधिकारको अभ्यास गर्नुको अर्थ निवेदनको ग्राह्यतासम्बन्धी वा अन्तर्निहित विषयसम्बन्धी निर्णय भन्ने हुदैन।

- वर्तमान धारा अन्तर्गत सञ्चार-सम्पर्कको जाँच गर्दाका बखत समितिले गोप्य बैठकको आयोजना गर्नेछ। सम्बन्धित राज्यपक्षले दिएका जवाफहरूको जानकारी समितिले सञ्चार-सम्पर्ककर्तालाई दिनेछ। जब समितिले प्रक्रियालाई अन्तिम रूप दिने निर्णय गर्दछ तब यसले आफ्नो दृष्टिकोणका बारेमा राज्यपक्ष र सञ्चार-सम्पर्ककर्तालाई जानकारी गराउनेछ।

धारा ३२

यस महासन्धिको कुनै एक राज्यपक्षले कुनै पनि समय अर्को राज्यपक्षले यस महासन्धि अन्तर्गतको दायित्व पूरा नगरेको दाबी गरिएको सञ्चार-सम्पर्क ग्रहण गर्न र त्यसमाथि विचार गर्न समिति समर्थ भएको घोषणा गर्न सक्नेछ। यस्तो घोषणा नगरिएको राज्यपक्षसँग सम्बन्धित र यस्तो घोषणा नगर्ने राज्यपक्षबाट समितिले निवेदन लिने छैन।

धारा ३३

- कुनै राज्यपक्षले यस महासन्धिको प्रावधानहरूको गम्भीर उल्लङ्घन गरिरहेको छ भन्ने विश्वसनीय सूचना यस समितिलाई प्राप्त भएमा समितिले सम्बन्धित राज्यपक्षसँग परामर्श गरेपछि यस समितिका एक वा सो भन्दा बढी सदस्यहरूलाई सम्बन्धित राष्ट्रको भ्रमण गरी ढिलाइ नगरीकन समितिलाई प्रतिवेदन बुझाउन अनुरोध गर्न सक्नेछ।
- समितिले सम्बन्धित राज्यपक्षलाई भ्रमण आयोजना गर्नुको आफ्नो मनसाय, भ्रमणदलको बनावट र भ्रमणको उद्देश्य लिखित रूपमा सूचित गर्नेछ। राज्यपक्षले ठीक समयभित्र त्यसको जवाफ समितिलाई पठाउनेछ।
- राज्यपक्षको प्रमाणित अनुरोधलाई दृष्टिगत गरी समितिले भ्रमण स्थगित गर्न वा रद्द गर्न सक्नेछ।
- राज्यपक्ष भ्रमणका लागि राजी भएमा समिति र राज्यपक्ष दुवैले मिलेर भ्रमणको तरिका कस्तो हुने भन्ने परिभाषित गर्नेछन् र राज्यपक्षले भ्रमण सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नका लागि समितिलाई आवश्यक सुविधाहरू प्रदान गर्नेछ।
- भ्रमणपश्चात्, समितिले सम्बन्धित राज्यपक्षलाई आफ्नो अभिमत र सुझावहरूका सम्बन्धमा सञ्चार गर्नेछ।

धारा ३४

कुनै राज्यपक्षको अधिकारक्षेत्रमा पर्ने सीमाभित्र सुनियोजित ढङ्गले जबर्जस्ती बेपत्ता पार्ने कार्य प्रक्रियाबद्ध एवं बृहत्तरूपमा भइरहेको छ भन्ने जानकारी समितिलाई प्राप्त भएमा सम्बन्धित राज्यपक्षबाट त्यस्तो अवस्थसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण सम्बद्ध सूचनाहरूको मागपश्चात् समितिले संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवका माध्यमबाट संयुक्त राष्ट्रसङ्घको साधारणसभालाई तुरुन्त त्यस विषयमा ध्यानाकर्षण गराउन सक्नेछ।

धारा ३५

- समिति यस महासन्धि लागू भएपछि सुरु भएका जबर्जस्ती बेपत्ता पार्ने कार्यको छानबिनमा मात्र समर्थ रहनेछ।
- यो महासन्धि लागू भएपश्चात् कुनै राष्ट्र यस महासन्धिको पक्ष बनेमा, समितिका सम्बन्धमा उक्त राष्ट्रको दायित्व सो सम्बन्धित राष्ट्रका लागि यो महासन्धि लागू भएपछि प्रारम्भ भएका जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कार्यप्रति मात्र रहन्छ।

धारा ३६

- समितिले यस महासन्धिअन्तर्गत आफ्ना क्रियाकलापहरूको वार्षिक प्रतिवेदन राज्यपक्षहरूलाई र संयुक्त राष्ट्रसङ्घको साधारणसभालाई प्रस्तुत गर्नेछ।

- कुनै राज्यपक्षमाथिको अभिमत वार्षिक प्रतिवेदनमा प्रकाशित हुनुपूर्व सम्बन्धित राज्यपक्षलाई अग्रिम सूचना प्रदान गरिनेछ। उक्त राज्यपक्षले प्रतिवेदनमा आफ्नो मत र राय प्रकाशित गर्न अनुरोध गर्न सक्नेछ।

खण्ड ३

धारा ३७

यस महासन्धिमा उल्लेखित कुनै पनि कुराले जबर्जस्त बेपत्ता पार्ने कार्यबाट सबै व्यक्तिलाई बचाउने कुनै पनि अन्य अनुकूल प्रावधानहरूलाई प्रभावित पार्ने छैन र जसमा रहन सक्नेछन् :

- राज्यपक्षको कानून,
- कुनै राज्यमा लागू गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय कानून।

धारा ३८

- यो महासन्धि संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सम्पूर्ण सदस्य-राष्ट्रहरूको हस्ताक्षरका लागि खुला छ।
- यो महासन्धि संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सम्पूर्ण सदस्यहरूबाट अनुमोदनको विषय रहेको छ। अनुमोदन-लिखत संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवसँग रहनेछ।
- यो महासन्धि सम्मिलनका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई खुला छ। सम्मिलन-लिखत महासचिवसँग रहनेछ।

धारा ३९

- यो महासन्धि सदस्य राज्यपक्षहरूले अनुमोदन वा सम्मिलन गरेको बीसौं लिखत संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवलाई बुझाएको तीस दिनपछि लागू हुनेछ।
- हरेक राज्यले अनुमोदन वा सम्मिलन लिखत बुझाइसकेपछि अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने प्रत्येक राज्यपक्षका लागि यो महासन्धि त्यस राष्ट्रले अनुमोदन वा सम्मिलन गरेको लिखत बुझाएको तीस दिनपश्चात् लागू हुनेछ।

धारा ४०

संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सम्पूर्ण सदस्य राष्ट्रहरू र यस महासन्धिमा हस्ताक्षर वा सम्मिलन गरेका सबै राष्ट्रहरूलाई निम्नलिखित कुराको सूचना दिनेछन्:

- धारा ३८ अन्तर्गत हस्ताक्षर, अनुमोदन र सम्मिलन।
- धारा ३९ अन्तर्गत महासन्धि लागू भएको मिति।

धारा ४१

यस महासन्धिको प्रावधानहरू सङ्घीय राज्यका सम्पूर्ण भागहरूमा सीमा तथा अपवादरहित रूपमा लागू हुनेछ।

धारा ४२

- दुई वा सोभन्दा बढी राज्यपक्षहरूका बीच यस महासन्धिको व्याख्या र प्रयोगका सम्बन्धमा विवाद भएमा र सो विवाद समझदारी एवम् महासन्धिमा स्पष्ट रूपमा व्यवस्था गरिएका प्रक्रियाद्वारा समाधान नभएमा विवादमा रहेका मध्ये कुनै एक राष्ट्रको अनुरोधमा मध्यस्थताका लागि बुझाइनेछ। मध्यस्थताका लागि अनुरोध गरिएको मितिले छ महिनाभित्र ती राज्यपक्षहरू मध्यस्थतामा सहमत हुन सकेनन् भने तीमध्ये कुनै एक राष्ट्रले उक्त विवादलाई न्यायालयको नियमअनुसार अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालयमा उठाउन सक्नेछ।
- यस महासन्धिमा हस्ताक्षर वा अनुमोदनका बखत वा यसलाई सम्मिलन गर्दाका बखत कुनै राष्ट्रले यस धाराको अनुच्छेद १ द्वारा आफू बाँधिँएको ठानेको छैन भन्ने घोषणा गर्न सक्नेछ। यस्तो घोषणा गर्ने कुनै पनि राज्यपक्षका सम्बन्धमा अन्य राज्यपक्षहरू यस धाराको अनुच्छेद १ द्वारा बाँधिँने छैनन्।

३. यस धाराको अनुच्छेद २ अनुसार घोषणा गर्ने कुनै पनि राज्यपक्षले संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवलाई सूचना दिएर कुनै पनि बेला सो घोषणा फिर्ता लिन सक्नेछन्।

धारा ४३

यो महासन्धि १२ अगस्त १९४९ को चारवटा जेनेभा महासन्धि र तिनका ८ जुन १९७७ का दुईवटा अतिरिक्त प्रलेखमा उल्लेखित सम्झौता गर्ने पक्षको उत्तरदायित्वसहितको अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून वा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनले नसमेटेको अवस्थामा रेडक्रसको अन्तर्राष्ट्रिय समितिलाई कुनै राज्यपक्षले थुनास्थलको भ्रमण गर्ने अनुमतिको अवसरप्रति पूर्वाग्रही छैन।

धारा ४४

१. कुनै पनि राज्यपक्षले यस महासन्धिमा संशोधनको प्रस्ताव गर्न, र सो प्रस्ताव संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिव समक्ष दर्ता गर्न सक्छ। महासचिवले यस महासन्धिको राज्यपक्षहरूलाई प्रस्तावित संशोधनका बारेमा सूचित गर्दै उक्त प्रस्तावमाथि छलफल गर्न र मतदान गर्न सम्मेलन आयोजना गर्ने विषयमा उनीहरूको धारणा सूचित गर्न अनुरोध गर्नेछन्। यस किसिमको सञ्चार भएको चार महिनाभित्र कम्तीमा एक-तिहाइ राज्यपक्षहरू त्यस्तो सम्मेलनको पक्ष लिएमा महासचिवले संयुक्त राष्ट्रसङ्घको आयोजनामा उक्त सम्मेलन गर्नेछन्।
२. सम्मेलनमा उपस्थित एवम् मतदानमा भाग लिएका राज्यपक्षहरूको दुई-तिहाइ बहुमतको संशोधनलाई संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले समर्थनका लागि सम्पूर्ण राज्यपक्षका सामु प्रस्तुत गर्नेछन्।
३. यस धाराको अनुच्छेद १ अनुसार ग्रहण गरिएको संशोधन यस महासन्धिको दुई-तिहाइ राज्यपक्षहरूले आ-आफ्ना संवैधानिक प्रक्रियाका साथ स्वीकार गरेपछि लागू हुनेछ।
४. संशोधन प्रभावमा आएपछि सो स्वीकार गरेका राज्यपक्षहरूका हकमा बन्धनकारी हुनेछ, महासन्धिको प्रावधान र पूर्ववर्ती संशोधनहरू अन्य राज्यपक्षहरूका हकमा पनि बन्धनकारी हुनेछन्।

धारा ४५

१. अङ्ग्रेजी, अरबी, चिनियाँ, फ्रान्सेली, रसियाली र स्पेनिस भाषाका पाठ समान आधिकारिक रहेको यो महासन्धि संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवसमक्ष रहनेछन्।
२. संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवले यस महासन्धिको प्रमाणित प्रतिहरू धारा ३८ मा उल्लेखित सम्पूर्ण राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछन्।